

3. Мартянова И. Киновек русского текста: парадокс литературной кинематографичности : монография. Санкт-Петербург : Изд-во «Сага», 2001. 224 с.

4. Нікоряк Н. Текст на культурологічній межі: Кінороман «Червоний. Без лінії фронту» А. Кокотюхи. *Питання літературознавства*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. Вип. 102. С. 164–194.

5. Філатов А. «Трагічне кохання» Юрія Винничука з кінематографом. URL: https://www.cutinsight.com/ua/tragicheskaya_lyubovu_yuriya_vinnichuka_s_kinematografom_-2/ (дата звернення: 15.12.2021)

6. Юрій Винничук: жінок можна кохати, а потім перетворювати їх на літературу. *Тема*. 02. 03. 2006. URL: <http://tema.in.ua/article/790.html> (дата звернення: 16.12.2021).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-11>

НАУКОВА ТА КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЙОСИФА СЛІПОГО

Пронок М. М.

аспірантка кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

*«Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею
та своїм знанням, будьте її служителями» [4, с. 6]*

Ці слова Заповіту Верховного архієпископа Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) Йосифа Сліпого не були просто сказані як повчання, вони були прожиті ним самим: любов до науки – вже з дитинства: «Коли настав мені шостий рік, брат Роман купив український буквар і, зимовими вечорами, вчив мене читати. А коли мене записали до школи, до якої я просто рвався, то для мене читання було вже відома річ» [7, с. 74]). Плекав ту науку перед свідомим вибором в житті: «... я хотів посвятитися науці... і знайти становище, яке мені помагало би в тому напрямі. Я леліав думку бути священиком, але і професором» [7, с. 104]. Чи не найбільшу частину свого життя Й. Сліпий присвятив збагаченню науки своєю працею. Напевне, найпершим дослідницьким

проектом був відчит про «Виступ Маркіяна Шашкевича в Духовній Семінарії і його переломову акцію серед питомців, що стало дороговказом для майбутніх поколінь» [9, с. 19], зроблений студентом Львівської Духовної семінарії Йосифом в читальні ім. Маркіяна Шашкевича у 1911 р. Згодом розпочалося навчання в австрійському університеті Канізіанум (м. Інсбрук), де Сліпий, будучи членом «Гомілетичного кружка українських богословів в Інсбруці», виступив, на одному із зібрань, з напрацюванням «Про віру». Свої статті («Прагматизм у філософії і теології» (1914 р.) та «Рудольф Айкен і його погляди на християнство» (1916 р.) друкує у львівському місячнику «Нива», присвяченому церковним і суспільним справам [9, с. 21–22]. Більш серйозними науковими працями, пов'язаними з богослов'ям були: докторат німецькою мовою «Die Auffassung des «Lebens nach dem Evangelium und I. Briefe des Hl. Johannes (Eine exegetisch dogmatische Untersuchung)» – «Поняття «життя» в Євангелії і Першому посланні св. Йоана (Екзегетично-догматичне дослідження)», габілітаційна праця з догматики «Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios» (1919 р.) («Тринітарна наука Фотія»), друга габілітаційна праця «De principio spirationis in Sanctissima Trinitate» (1924 р.) («Про принцип спірації у Пресвятій Тройці»), написана в Папському Григоріанському університеті (м. Рим). Поміж тим, Йосиф Сліпий починає свій шлях науковця у Богословсько-Науковому Товаристві, заснованому у 1922 р., спочатку як член Ради, організатор видавництва і директор бібліотеки (1923–1926), а з 1926 р. – як його голова. Також стає редактором журналу «Богословія», а під його керівництвом виходить 20 томів цього видання і 45 наукових праць окремим виданням [1, с. 107]. Тут він друкує свої наукові дослідження: «Святий Тома з Аквіну і схоластика» та «Богословське образования і письменна творчість св. Йосафата Кунцевича» (1925 р.), «Про молодечий вік Митрополита» (1926 р.), «Реформа богословських студій» (1931 р.) та ін. Поряд з цим, Сліпий започатковує видання «Аскетичної бібліотеки», метою якої є християнське, насамперед, священиче виховання. Сюди увійшли: молитовник «Христос – наша сила» та «Правила для питомців Духовної Семінарії» (1926 р.). У 1927 р. виходить історична монографія «Життя єпископа Луцького Йосифа Боцяна».

У 1928 році відбулась непересічна подія для української богословської науки – заснування Богословської академії, ректором якої було обрано отця Сліпого. Звідси і починається його шлях служіння науці. Окрім організації навчально-наукового процесу, ректор дбав і за формування фондів бібліотеки, а ще започаткував збір стародруків, щоб таким чином врятувати їх від знищення перед навалою атеїстичної влади. Дослідниця історії церкви Е. Бистрицька зазначає, що

«у бібліотеці Товариства у 1925 році налічувалось 1040 томів, 32 стародруки і 10 рукописів, а через 10 років їх кількість сягала 11109 томів, 143 рукописи і 172 стародруки. Таким чином, була створена найбільша у Львові бібліотека. За його сприяння були встановлені тісні зв'язки та книгообмін з численними видавництвами та установами не тільки українськими, але й зарубіжними» [1, с. 113]. З благословення Митрополита Андрея Шептицького, Слепий організовує вихід у світ релігійних тижневиків «Мета» (1931–1939 рр.) і «Христос – наша сила» (1933–1939 рр.) та літературно-наукового щомісячника «Дзвони» (1931–1939 рр.) католицького спрямування.

Завдяки подорожам, отець Й. Слепий публікує свої літературні нариси: «Кілька вражень з Лемківщини», де лемки названі найбільшим церковним племенем в українському народі; репортажну статтю у журналі «Нива» (1930 р., ч.9) про перший санаторій для священників у Гребеневі; книгу «Паломництво до Святої Землі» (1934 р.); статтю «Віра і наука» у журналі «Дзвони» (1935 р.); книгу «Подорож до Англії» (1935 р.) і «Подорож до Сицилії» (1937 р.). В них автор постає як «об'єктивний спостерігач-історик, який дивиться на сучасне очима учасників подій вікової давнини і часто-густо з позицій наших пращурів» [3, с. 95]. На цьому, узагальнюючи, закінчується перший період плідної наукової і видавничої праці отця Йосифа Слепого.

Другий період, а це роки заслання, як казав Митрополит, були для нього «втраченим часом», адже він не мав можливості, ба більше – йому було заборонено будь-яка наукова чи релігійна діяльність. Відомостей про його наукову діяльність майже немає, хіба що з його власних споминів: «У міжчассі я виготовив бажані реферати, коротенький начерк історії нашої Церкви і ще інші, яких собі вже не пригадую» [7, с. 205]. Йдеться про час між ув'язненнями, після смерті Сталіна, коли органи МВС думали покращити стосунки з Ватиканом через Й. Слепого. Його запросили до Москви, де велися переговори, в ході яких запропонували написати розгорнуту історичну довідку про УГКЦ. Це митрополит і зробив, мавши змогу працювати у московській бібліотеці. Також з секретних архівів КДБ відомо, що «поряд із судовими справами 1945–1946 і 1958–1959 рр. вчені відкрили як «вещдоки» дві основні наукові праці митрополита Й. Слепого, написані в цей час, «Погляд на догматичні і історичні основи греко-католицької церкви в Радянському Союзі» та «Історія вселенської Церкви на Україні» [5, с. 53]. Останню писав у 1953–1958 роках, коли перебував у будинку інвалідів Маклаково і мав можливість працювати у бібліотеках Єнісейська і Красноярська.

Після звільнення (1963 р.), Й. Слепий прибуває у Рим. Це був нелегкий час, сповнений страждань через заборону відкрито говорити про «реалії» життя «за залізною завісою», але водночас плідний,

позначений наполегливою і невтомною його працею. Вже від самого початку свого перебування у Вічному місті, він старався за свій народ на чужині, піднімав і розвивав українську культуру, заснував українські інституції, будував храми, все це підтримував фінансово. В скорому часі після приїзду, видає грамоту на заснування Українського Католицького Університету ім. Папи Климентія (УКУ), одним із завдань якого було «згуртувати розсіяних і розбитих українських католицьких науковців по цілому світі і з'єдинити їх наукову творчість у виданнях Університету» [2, с. 80]. Наприкінці 1963 року свою діяльність, за стараннями Митрополита, відновлює Богословське Наукове Товариство і видання журналу «Богословія» з осідком у Римі. Тільки до 1984 р. УКУ видав близько 200 наукових праць, а це 22 томи «Богословія», 14 томів серії видань «MonumentaUcrainaeHistorica», 20 томів серії «Благовісника Верховного Архієпископа», 15 томів творів Й. Сліпого, двотомні праці М. Чубатого «Історія християнства на Русі-Україні», «Історія грецької літератури» М. Соневицького, «Історія римських вселенських архієреїв» о. І. Нагаєвського, «Патрологія» о. В. Лаби, працю французькою мовою про Слугу Божого Митрополита Андрея Шептицького О. К. Королевського [2, с. 81]. Й. Сліпий, будучи у складі Міжєпархіальної Літургічної Комісії, стає ініціатором перекладу богослужбових книг українською мовою з церковнослов'янської. Друком вийшли «Євангелія на неділі, празники і різні потреби» (1967 р.), «Священна і Божественна Літургія во святих отця нашого Йоана Золотоустого» (1968 р.), «Читання апостольські на неділі, празники і різні потреби» (1969 р.) з написаним вступним словом самого Патріарха. Світ побачили також три видання молитовника «Господи, до тебе возношу душу мою» (1966 р., 1971 р. і 1984 р.), «Малий требник» (1973 р.), «Священна і Божественна Літургія во святих отця нашого Василя Великого» (1980 р.), і «Божественна Літургія Передшеосвячених Дарів» (1984). Літургічна Комісія під проводом Патріарха Йосифа і на доручення Конгрегації для Східних Церков підготувала текст «Типічного видання Архієратикона» (1975) церковнослов'янською мовою. Незакінчений, через смерть Патріарха, переклад «Часослова» ще й досі знаходиться в архіві у Римі [2, с. 86]. Найближчі співробітники Митрополита (І. Хома, І. Яцків, Ю. Федорів, І. Музичка) систематизували його наукові праці, замальовки, рецензії, монографії, подорожні нотатки та статті, доповіді, промови, пастирські листи, виступи на конференціях і з'їздах, (усі раніше публікувалися в різних виданнях) і видали друком 18 томів його праць під назвою «Opera Omnia Josephi (Slipuj – Kobernuskyj – Duškovskyj) archiepiscopimaioris» (1968–2003). «Його наукова спадщина посилає видатне місце в українській релігійно-церковній літературі,

залишається останнім словом української релігійно-філософської думки ХХ століття» [5, с. 52].

Отже, наукову діяльність Верховного архієпископа Української греко-католицької Церкви Йосифа Сліпого та книговидавництво, здійснене під його проводом, ми умовно поділили на три періоди, відповідно до переломних моментів життя владики. Як бачимо, це була колосальна праця, зважаючи на умови того часу. Його спадщина має велику цінність не тільки для українців, але й для скарбниці світової науки, зокрема богословської. Вона залишається джерелом для подальших ґрунтовних досліджень і опрацювань, адже не дарма Йосиф Сліпий заповів нам: «Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею та своїм знанням, будьте її служителями! Споруджуйте храми науки, вогнища духовної сили Церкви та Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя!» [4, с. 4–5]

Література:

1. Бистрицька Е.В. Йосиф Сліпий – організатор богословської науки в Україні. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали Міжнар.наук.конф., 20 вересня 2002 р. Київ: Укр. видав. спілка, 2003. С. 106–115.
2. Дацько І. В. Римський період наукової діяльності патріарха Йосифа. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали Міжнар. наук. конф., 20 вересня 2002 р. Київ: Укр. видав. спілка, 2003. С. 78–89.
3. Денисенко А.В. Національні мотиви у творчій спадщині Йосифа Сліпого. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали Міжнар. наук. конф., 20 вересня 2002 р. Київ: Укр. видав. спілка, 2003. С. 92–105.
4. Заповіт Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого. Видання з нагоди 25-ліття заснування Релігійного товариства «Свята Софія». США, 1999. 22 с.
5. Мишанич О. В. Наукова діяльність Йосифа Сліпого на засланні. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали Міжнар. наук. конф., 20 вересня 2002 р. Київ: Укр. видав. спілка, 2003. С. 52–64.
6. Музичка І. М. Листування Блаженнішого Йосифа: значення, характер, цілі і мислі. *Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: матеріали Міжнар. наук. конф., 20 вересня 2002 р. Київ: Укр. видав. спілка, 2003. С. 125–131.

7. Сліпий Йосиф. Спомини / за ред. І. В. Дацько, М. С. Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ 2017. 632 с. + 40 іл.

8. Степовик, Д. В. Кардинал: Йосиф Сліпий. *Історичний календар*, 2002. Вип.8. С. 71–84.

9. Хома І. Й. Патріарх Йосиф Сліпий. Молодість, покликання, студії. *Духовна спадщина Патріарха Йосифа Сліпого і сучасні проблеми розвитку української науки та культури*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. С. 5–52.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-12>

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ В ОБРОБЦІ ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА

Чамахуд Д. В.

*аспірант кафедри історії української музики
та музичної фольклористики*

*Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
м. Київ, Україна*

У творчості українських композиторів кінця ХІХ – початку ХХ століття, окрім авторських повних богослужбових циклів та окремих номерів на канонічні тексти, яскраво представлено іще один напрям розвитку духовної музики того часу – паралітургічні твори, до яких належать обробки давніх церковних кантів, псалмів, колядок, щедрівок та жанр духовного хорового концерту. Завдяки закордонному виданню «Різдяного збірника: колядки і щедрівки» під редакцією В. Завітневича (Нью-Йорк, 1967 р.), куди увійшло понад 420 зразків авторства українських композиторів, нині збережено декілька колядок і щедрівок Якова Михайловича Яциневича¹ [1, с. 322–352].

Усі десять піснеспівів митця, залежно від сюжетного складу, можна розділити на групи:

¹ Яків Михайлович Яциневич (1869–1945) – український композитор, диригент, педагог, фольклорист, громадський діяч та священик, автор понад ста сімдесяти творів у різних жанрах: обробки народних пісень, камерно-вокальні та хорові твори, інструментальні композиції, духовні піснеспіви, незакінчена опера, музична комедія, музика до кінофільмів.